

doteraz málo pertraktované. Zaiste nebudú chýbať názory, ktorým čitateľ bude chcieť oponovať, to však patrí k dobrému filozofovaniu.

Tibor Pichler

prof. PhDr. Tibor Pichler, CSc.
Filozofický ústav SAV
Klemensova 19
813 64 Bratislava 1
SR

K NOVŠÍM DEJINÁM LOGIKY A METODOLÓGIE VIED NA SLOVENSKU A V ČECHÁCH

PAVOL CMOREJ – VÁCLAV ČERNÍK – JOZEF VICENÍK (ed.): *Sondy do dejín logiky a metodológie vied na Slovensku a v Čechách*. Bratislava: IRIS 2006, 332 s.

Recenzovaná kolektívna monografia piatich popredných predstaviteľov a teoretikov logiky a metodológie vied na Slovensku a v Čechách je podľa svojho obsahu de facto pokračovaním, resp. druhým dielom monografie vydanej v roku 2002. Máme na mysli kolektívnu monografiu editorov J. Viceníka a P. Cmoreja *K dejinám logiky a metodológie vied na Slovensku a v Čechách*, na ktorej publikačne participovalo osem autorov zo Slovenska a Čiech. Uvedená práca bola recenzovaná vo Filozofii č. 10 v roku 2003. Teraz, po vydaní *Sondy do dejín*, možno konštatovať, že tieto práce spolu predstavujú úspešný pokus o zatiaľ najkomplexnejšie spracovanie sledovanej problematiky v období rokov 1918 – 1989 na Slovensku a parciálne i v Čechách. Zároveň tieto práce predstavujú výsledok longitudálneho a efektívneho bádania na oboch stranách česko-slovenskej hranice, realizujúceho sa v bezprostrednej kooperácii autorov i v podmienkach samostatných štátnych celkov. Ako v tejto súvislosti výstižne a realisticky konštatujú editori, „... pri spracovaní dejín logiky a metodológie vied nemožno ignorovať a nebrať do úvahy ani život a existenciu po roku 1918 v spoločnom štáte, sieť dlhodobo pestovaných a rozvíjaných mnohotvárných vzájomných vzťahov, ktoré ovplyvňovali náš život vo všetkých oblastiach“ (s. 7). K tomu treba už len dodať, že z hľadiska dejinného výskumu je možné a potrebné aplikovať uvedený výrok i v širšom kontexte pri výskume myslenia na Slovensku i pred rokom 1918.

Autori a zostavovatelia, inými slovami, výskumný tím oboch vyššie uvedených publikácií pri spracovaní stanovenej témy stál pred úlohou etapizácie, resp. periodizácie vývinu logiky a metodológie vied na Slovensku v rozpätí rokov 1918 – 1989.

Hlbšou analýzou pomerne rozsiahleho obdobia a ponorom k primárnym pramenným materiálom sa podarilo autorom vytypovať a určiť štyri rozlíšiteľné etapy procesu inštitucionalizácie a profesionalizácie logiky a metodológie vied na Slovensku. Ide o nasledujúce štyri časové úseky: roky 1918 – 1948, roky 1949 – 1962, roky 1962 – 1970, roky 1971 – 1989. Pochopiteľne, tieto etapy rozvoja vednej disciplíny

sa ďalej vnútorne jemnejšie členia – najmä etapa rokov 1918 – 1948, v ktorej došlo k viacerým vážnym zmenám vo vývine disciplíny, zapríčineným okrem iného aj nutečným odchodom českých učiteľov logiky z Filozofickej fakulty UK koncom 30. rokov minulého storočia. Prelomový v pozitívnom zmysle slova je v tejto periodizácii rok 1962, keď vznikla Katedra logiky FiF UK a začala rozvíjať autonómnu činnosť v rámci Univerzity Komenského v Bratislave. V recenzovanej publikácii sa venuje väčšia časť pozornosti analýze štvrtej etapy rozvoja logiky a metodológie na Slovensku v období rokov 1971 – 1989. Pre úplnosť informácie treba však dodať, že monografia, skromne nazvaná *Sondy do dejín logiky a metodológie vied na Slovensku a v Čechách*, sa v skutočnosti skladá z dvoch zaujímavých častí: a to z časti venovanej vybraným problémom novších dejín logiky v Čechách a z rozsiahlejšej ťažiskovej časti, ktorá je tematicky orientovaná na systematickú analýzu dejín logiky a metodológie vied na Slovensku v rokoch 1971 – 1989. Táto druhá časť monografie je tesne spätá svojím obsahom, ako aj časovou následnosťou s problematikou, ktorá bola predmetom bádania v prvej monografii *K dejinám logiky...*

Do prvej časti monografie, nazvanej *Z dejín logiky v Čechách*, boli zaradené tri state českých autorov: K. Berku, M. Jaurisa a P. Maternu. K. Berka vo svojom príspevku *Vývoj logiky v ČSR v letech 1945 – 1953* poskytuje zasvätený pohľad na vývin logiky vlastne len v českej časti ČSR, „... keď sa v zložitých podmienkach často pod ideologickými a politickými vplyvmi dotváralo postavenie a status formálnej logiky“ (s. 10). K. Berka tu upozorňuje, že sledované povojnové obdobie nie je vnútorne konzistentné, najmä vzhľadom na radikálne sa meniace politické prostredie, ktoré práve po roku 1948 aktívne inhibične zasahovalo do procesu vývoja logiky v Čechách. Do roku 1948, ako uvádza autor, „... doznieval výklad tradičnej logiky a v tomto ohľadu se také príliš neodlišoval od predchádzajúceho“ (s. 16). Tento vcelku pozitívny trend v rozvoji logiky v Čechách bol však po roku 1948 utlmený. Príčiny útlmu vývoja boli podľa K. Berku dve a nešťastnou koincenciou okolností „... došlo v této době k souběhu dvou negativně působících faktorů. Na jedné straně to byla tradiční nedůvěra filozofie, zejména německého idealismu proti moderní logice, která se jevila jako příliš matematicky orientovaná disciplína a jež navíc byla odmítána i kvůli jejímu úzkému vztahu s logickým empirismem... Druhá překážka, která brzdila rozvoj logiky, byla politického a ideologického charakteru. S nástupem marxistické filozofie dostala se do popředí Engelsova koncepce o nižší a vyšší logice, o formální logice a logice dialektické, spjaté se snahou logiku dialektizovat. Marxističtí ideologové navíc zásadně odmítali moderní logiku jako buržoazní pavědu, sloužící zájmům světové reakce“ (s. 18).

K. Berka ďalej vo svojej stati konštatuje, že záujem o modernú logiku sa v Čechách i v týchto nepriaznivých podmienkach podarilo udržať, pričom zásluhu na tom podľa neho má psychológ R. Konečný, na ktorého filozofickom seminári „... se na studiu Wittgensteinova Traktátu a jiných prací filozoficky orientovaných logiků profilovala nastupující generace českých logiků“ (s. 18). Autor tu tiež konštatuje, že pre ďalšie „osudy“ vývinu logiky na počiatku 50. rokov 20. storočia v krajinách východného bloku sa stala rozhodujúcou rozsiahla diskusia, prebiehajúca na stránkach

periodika Voprosy filosofii v roku 1951. K. Berka sa ďalej zaoberá reakciou česko-slovenských filozofov na uvedenú diskusiu o logike a dialektike, ktorá sa prezentovala najmä na celoštátnej konferencii o logike v januári 1953. Svoje poznámky k vývinu logiky v Čechách v období po 2. svetovej vojne uzatvára, resp. rámcuje K. Berka prelomovým rokom 1957, keď vzniklo prvé samostatné pracovisko logiky v ČSR, a to zriadením Katedry logiky na Filozofickej fakulte Karlovej Univerzity v Prahe.

V druhom príspevku českého bloku monografie nazvanom *O symbolické logice v českých zemích* jej autor M. Jauris načrtáva aj „... veľmi plastický obraz osudov logiky na pražskej Filozofickej fakulte v druhom polstoročí 20. storočia“ (s. 10). Autor state si na otázku, ktorú si sám kladie – Čo je na českej logike hodné historického záznamu? – odpovedá taktó: „Především – domnívám se – fascinující fakt, že formální logika, věda svou povahou určená k naprosté nezávislosti na stavu společností, na politice a na ideologii, byla ve skutečnosti – pokud nebyla vnímána jako část matematiky – podstatně ovlivňována společenskými poměry, politikou a ideologií... Svou cenu může mít i zjištění, že barvitá a rozporná minulost si nezaslouží toho zjednodušování, kterého se jí dnes dostává“ (s. 23).

Český blok príspevkov uzatvára štúdiá P. Maternu, nazvaná *Tichého cesta k procedurální sémantice*, ktorá sa v súlade s názvom zaoberá vývinom názorov P. Tichého, „... jeho cestou, smerujúcou k rozvinutiu procedurálnej sémantiky“ (s. 10). V stati autor konkrétne upozorňuje na dva články z ranného obdobia tvorby P. Tichého: *Smysl a procedura* (1968) a *Intension in Terms of Turing Machines* (1969), „... které jsou charakteristické pro jeho orientaci a významné z hlediska řešení fundamentálních problémů současné sémantiky“ (s. 59).

Ťažiskom monografie, ako sme už uviedli, je časť nazvaná *Z dejin logiky a metodológie vied na Slovensku (1970 – 1989)*, v ktorej sú analyzované o. i. najmä niektoré state, príspevky a štúdiá relevantné pre vývoj logiky, hlavne z oblasti filozofickej logiky a metodológie vied, ktoré boli publikované na Slovensku v uvedenom období. Vstupná štúdiá v tejto časti práce od autorov J. Viceníka a V. Černíka, nazvaná *Proces inštitucionalizácie a profesionalizácie logiky a metodológie vied na Slovensku v rokoch 1970 – 1989*, sa vnútorne člení na čiastkové analýzy v sledovanom období: *Personálne otázky rozvoja logiky a metodológie vied; Výučba logiky a metodológie vied; Zameranie vedeckovýskumnej činnosti v oblasti logiky a metodológie vied; Vedecký výskum a publikačná činnosť; Logika na stredných školách a pokus o založenie študijného odboru Logika*. Táto stať je mimoriadne cenná a originálna i z toho dôvodu, že jej autori boli nielen takpovediac zúčastnenými pozorovateľmi dnes už historických procesov, ale čiastočne aj ich spolutvorcami a kreatormi. Do popredia preto pri analýze vystupuje ich vlastná zažitá skúsenosť, ktorá im poskytla zriedkavú možnosť konfrontácie súdobého prežívania s pohľadom na realitu s odstupom viacerých desaťročí.

Ďalšie tri state monografie sú z pera P. Cmorejca. Prvá – *Tri pozoruhodné príručky z logiky* – venuje pozornosť trom učebným textom (skriptám), vydaným na Univerzite Komenského v 70. rokoch minulého storočia. Jedny vyšli na UK v roku 1970, ich autorom bol J. Šeřfránek; dvoje, ktorých autorom bol J. Szomolányi, vyšli

v rokoch 1973 a 1979. Tieto pozoruhodné práce, ktoré boli publikované v období nežičlivom pre rozvoj spoločenských vied, neboli z rôznych dôvodov v čase ich vzniku a publikovania v súdobej odbornej tlači recenzované. P. Cmorej s časovým odstupom túto nezaslúženú (alebo zámernú?) ignoranciu odbornej verejnosti svojou analýzou napráva. Aj v ďalšom príspevku *State k neklasickým logikám a logickej sémantike (1970 – 1990)* zameriava autor P. Cmorej svoju pozornosť na niektoré štúdie, ktoré v uvedenom období boli vypracované J. Šefránkom, J. Szomolányim a P. Cmorejom.

Tretí príspevok P. Cmoreja má výstižný názov *Pavel Tichý a jeho ohlas na Slovensku*. Je to v podstate modifikovaná a rozšírená verzia článku publikovaného prvom ročníku časopisu *Organon F* pod názvom *In memoriam Pavla Tichého (1936 – 1994)*. V súlade s názvom state P. Cmorej tu venuje pozornosť jednej „... z najvýznamnejších a najvplyvnejších osobností českej filozofickej logiky 20. storočia“ (s. 167). V krátkom príspevku autor približuje život, dielo a neprehliadnuteľný prínos P. Tichého do vedy, ako aj ohlas jeho teoretickej produkcie na Slovensku v skupine slovenských logikov, najmä u F. Gahéra, P. Cmoreja a iných. Informuje tu aj o návštevách P. Tichého na Slovensku v roku 1992. Na pôde Matematicko-fyzikálnej fakulty a Filozofického ústavu SAV vtedy vystúpil P. Tichý so svojimi prednáškami.

Viac ako stostránková časť recenzovanej monografie nazvaná *Rozvíjanie metodológie vied na Slovensku v rokoch 1970 – 1989* od autorov V. Černíka a J. Viceníka bezprostredne chronologicky aj obsahovo nadväzuje na state (pojednávajúce o vývine v skúmanom vednom odbore), publikované v už spomínanej prvej kolektívnej monografii J. Viceníka a P. Cmoreja. Rozsiahla kapitola monografie sa člení na päť podkapitol, v ktorých autori rozvoj logiky a metodológie vied systematicky, podrobne zmapovali a preskúmali. Paleta piatich podkapitol práce má takéto zloženie: *Rozvíjanie teórie metódy a metodologickej teórie vedy; Problematika dialektiky vedy na Slovensku; Rozpracúvanie teórie zákona a vedeckého vysvetlenia; Problematika filozofie vedy; Analýza základných typov metodologických koncepcií*. Práve piata podkapitola mapuje oblasť, ktorej sa v sledovanom období venovala veľká pozornosť zo strany aktívnych teoretikov – išlo o oblasť analýzy základných a metodologických koncepcií vedy. Autori podkapitoly v súlade s historickými faktami konštatujú, že „... rozbor nemarxistických filozofických a metodologických koncepcií vedy bol súčasťou štátneho plánu základného vedeckého výskumu Kritika súčasných buržoázných koncepcií vedy“ (s. 245). Zároveň však autori upozorňujú, že „... hlavná časť analytickej práce však prebiehala mimo oficiálnych podujatí. Vo väčšine prípadov išlo o seriózne informálne diskusie, ktoré oboznamovali čitateľov s najnovšími trendmi a spormi vo svetovej diskusii o problematike metodológie vied. Často sa iba prikrývali oficiálnym názvom ‚kritika súčasných buržoázných koncepcií vedy‘“ (s. 245).

Záverčné konštatovanie autorov kapitoly, s ktorým možno súhlasiť, akcentuje skutočnosť, že napriek nepriaznivým vonkajším podmienkam a okolnostiam i nesystémovým tlakom z mimovedeckých sfér na spoločenské vedy vôbec a filozofiu zvlášť nevzniklo na Slovensku poznatkové vákuum. Ako vyplýva z náročného a roz-

siahleho historického bádania o tomto období, filozofia a metodológia vedy na Slovensku mali v tomto období pomerne solídny prehľad o základných typoch filozoficko-metodologických koncepcií, ktoré sa sformovali vo svetovom meradle, a že sama už v tomto období pozitívne prispela do diskusie o danej problematike. Vytvárala si tým isté východiská pre rozvíjanie značnej plurality názorov a koncepcií, ktoré vznikali a rozvíjali sa po „nežnej“ revolúcii v 90. rokoch minulého storočia“ (s. 286).

Domnievame sa, že recenzovaná práca spĺňa očakávania záujemcu o poznanie konkrétneho výseku novších dejín vývinu myslenia na Slovensku. Jej súčasťou je aj mimoriadne podrobná bibliografia, zachytávajúca všetko relevantné, čo k danej téme u nás v období rokov 1918 – 1989 bolo publikované. Použitá literatúra v monografii zahŕňa 379 publikačných jednotiek. Trojica editorov a spoluautorov publikácie odviedla rozsiahlu a kvalitnú prácu, ktorá vypovedá s vysokou mierou objektívnosti a erudície o novších dejinách rozvoja určitej oblasti myslenia na Slovensku. Škoda len, že kvalita kníhviazačského spracovania publikácie nezodpovedá očakávaným štandardom kladeným na takúto prácu.

Karol Kollár

PhDr. Karol Kollár, CSc.
Filozofický ústav SAV
Klemensova 19
813 64 Bratislava 1
SR

K VÝSKUMU KULTÚRNO-NÁRODOTVORNEJ KONCEPCIE J. KOLLÁRA

Ján Kollár a slovanská vzájomnosť. Genéza nacionalizmu v strednej Európe. Zost. Tatiana Ivantyšinová. Bratislava: Stimulus 2006, 223 s.

Kolektívna monografia venovaná analýze a výskumu pôsobenia Jána Kollára v procesoch genézy národovedectva a nacionalizmu v Strednej Európe v prvej polovici devätnásteho storočia je v podstate selektívnym výberom príspevkov z vedeckej konferencie venovanej danej téme. Konferencia pod názvom *Genéza nacionalizmu v strednej Európe: Ján Kollár a slovanská idea* sa konala v Bratislave ešte v roku 1994. Dlhšiu dobu, ktorá ubehla medzi jej konaním a vydaním publikácie možno vysvetliť aj akceptovať na základe faktickej argumentácie zostavovateľky tak, ako ju prezentuje v edičnej poznámke: „Široký interdisciplinárny záber otázok formovania moderných národov v Strednej Európe, ktorý bol predmetom rokovania konferencie, bolo do knižnej podoby potrebné zúžiť. Tematicky bol výber príspevkov ohraničený habsburskou monarchiou. Výnimku tvoria iba Kollárove kontakty s nemeckou jazykovou oblasťou, ktoré majú pre výklad kollárovskej problematiky zásadný význam.